

Мерцалов М.Ю.

аспірант,

Науковий керівник: Булат Є.А.

доктор юридичних наук, професор,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ЗМІСТ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: ПРАВОВІ ПИТАННЯ

Визначення змісту цивільної дієздатності фізичних осіб окрім теоретичного значення, зокрема, має і практичну цінність, оскільки цивільне та цивільне процесуальне законодавство України за допомогою даного поняття окреслює межі участі осіб у правовідносинах, забезпечуючи безпеку прав, свобод та інтересів суб'єктів цивільного права.

Дослідженням даного питання займалися такі вчені, як С.М. Братусь, А.Г. Потюков, Л.Г. Кузнецова, Н.П. Журавльов, Я.Р. Веберс, Є.О. Харитоновна, Н.О. Саніахметова, О.С. Іоффе, І.Д. Шапакідзе, А.Я. Паварс, Д.І. Мейер, С.О. Лозовська, Р.О. Стефанчук, М.О. Стефанчук та інші.

Дієздатність, як і правоздатність, належить до юридичної категорії та не є природною властивістю людини, оскільки вона надана та визначена законодавством.

Відповідно до статті 30 Цивільного кодексу України, під цивільною дієздатністю фізичної особи розуміється її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання [1].

Цивільний кодекс України, на перший погляд, доволі широко розкриває зміст цивільної дієздатності в зазначеній статті, проте однотайна думка серед наукового кола щодо розуміння такого змісту відсутня.

Так, Н.П. Журавльов відносив цивільну дієздатність фізичної особи до безпосередньої здатності вчинення правочинів цивільно правового характеру (правочиноздатності) [2, с. 19].

При цьому, інші дії фізичної особи, які можуть призводити до набуття цивільних прав науковцем не включаються до цього поняття.

Зміст дієздатності за позицією Л.Г. Кузнецової складається з наступних складових:

1) здатності до набуття фізичною особою прав та до створення для себе обов'язків, зокрема, в результаті правомірних та протиправних дій, відповідальності;

2) здатності до здійснення своїми діями належних особі прав та до виконання покладених на особу обов'язків;

3) здатності до припинення власними діями прав та обов'язків, що є в наявності у даної особи [3, с. 80].

Я.Р. Веберс відзначає наявність двох складових дієздатності: правочиноздатність, яка виявляється у здатності вчинювати правомірні юридичні дії, та деліктоздатність – здатність нести відповідальність за правопорушення [4, с. 124].

А.Г. Потюков вважає, що окрім правочиноздатності та деліктоздатності цивільна дієздатність включає в себе і здатність фізичної особи вчиняти правомірні дії, які не є правочинами [5, с. 12].

Однак, С.М. Братусь говорить про те, що є необхідним включення в складові дієздатності здатність фізичної особи до вчинення дій протиправного характеру [6, с. 14].

Крім зазначених, існує думка і щодо наявності більшого переліку елементів цивільної дієздатності фізичної особи, що складають її зміст.

Так, Є.О. Харитонова та Н.О. Саніахметової такий перелік включає в себе: вищезазначені правочиноздатність та деліктоздатність, а також тестаментоздатність (в обсязі права на складення заповіту та права бути свідком при його складанні), трансдієздатність (в обсязі здатності бути представником), бізнесдієздатність та шлюбно-сімейну дієздатність [7, с. 135–136].

Р.О. Стефанчук справедливо відзначає, що здійснення формулювання змісту дієздатності через різноманітну варіацію різновидів правового статусу фізичної особи та підстав виникнення, зміни або припинення цивільних правовідносин не є перспективним у зв'язку з можливістю зміни таких підстав та статусів з часом. На

його думку цивільна дієздатність повинна включати в себе наступні основні складові:

- 1) правонабувальна та обов'язкостворювальна здатність;
- 2) правоздійснювальна та обов'язковиконувальна здатність, де остання, зокрема, включає в себе здатність нести відповідальність чи інші негативні наслідки за порушення створених обов'язків;
- 3) право-, обов'язкозмінювальна здатність;
- 4) право-, обов'язкоприпинювальна здатність, які також включають в себе: правовідмовлювальну та обов'язковільнювальну здатність, а також право- та обов'язкопередавальну здатність;
- 5) прово-, обов'язкопоновлювальна здатність [8, с. 118].

Однак, віднесення деліктоздатності, як елемента змісту цивільної дієздатності, до обов'язковиконуваної здатності фізичної особи не співвідноситься з конструкцією статті 30 Цивільного кодексу України. Здатність нести відповідальність за невиконання цивільного обов'язку стоїть на рівному щаблі із здатністю виконання цивільного обов'язку в структурі елементів змісту цивільної дієздатності. Зазначене підтверджується, зокрема, і через синтаксичний аналіз норми права, де елементи конструкції «...самостійно їх (обов'язки) виконувати...» та «...нести відповідальність у разі їх (обов'язків) невиконання...» є однорідними відносно один одного.

На відміну ж від відповідальності за невиконання обов'язку, зміна створених прав або набутих обов'язків, припинення (шляхом відмови від набутих прав, звільнення, передання) власних прав та обов'язків, поновлення прав та обов'язків, не виступають окремими елементами змісту цивільної дієздатності фізичної особи і відносяться до процесу здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків.

Таким чином, враховуючи цивільне законодавство України, а також теоретичну базу, напрацьовану цивілістами в даному напрямі, вважаємо, що зміст цивільної дієздатності фізичної особи відображається у її здатності власними активними або пасивними (у формі свідомої бездіяльності) діями набувати для себе та здійснювати цивільні права, створювати та виконувати цивільні обов'язки (де в процесі здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків – змінювати, припиняти, зокрема, шляхом відмови від права чи звільнення від обов'язку або їх передання іншому суб'єкту цивільних правовідносин,

та поновлювати їх) та нести за невиконання або неналежне виконання обов'язку відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.09.2021).
2. Журавлев Н.П. О соотношении гражданской правоспособности, дееспособности и субъективного права. Лекция. Москва : РИО ВЮЗИ, 1988. 30 с.
3. Кузнецова Л.Г. Развитие института дееспособности граждан в новом гражданском законодательстве. *Правоведение*. 1965. № 4. С. 72–80.
4. Веберс Я.Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве. Рига : Зинатне, 1976. 231 с.
5. Потюков А.Г. Правоспособность и дееспособность граждан по советскому гражданскому праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / Ленинградский гос. ун-т, 1954. С. 12.
6. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права. Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1950. 368 с.
7. Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право Украины : Учебник. Харьков : ООО «Одиссей», 2004. 960 с.
8. Стефанчук Р.О. Цивільна правоздатність та дієздатність як необхідні передумови здійснення особистих немайнових прав фізичних осіб. *Університетські наукові записки*. 2006. № 3–4. С. 114–123.

Савченко В.О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна*

ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ АБСОЛЮТНИХ ТА ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Окремо питання абсолютних прав та особистих немайнових права детально досліджено у науковій доктрині, але умови їх розмежування все ще викликає дискусію.

Сучасні українські вчені приділили значну увагу цій проблематиці. Зокрема, вона розкрита в дослідженнях Т.В. Боднара,